

РОЗДІЛ 2

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 347.77.035

НАУКОВЕ ВІДКРИТТЯ ЯК ОБ'ЄКТ ІННОВАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

SCIENTIFIC DISCOVERY AS AN OBJECT OF INNOVATIVE RELATIONS

Булат Є.А.,
к.ю.н., старший науковий співробітник
Придніпровський науковий центр
Національної академії наук України і МОН України

Стаття присвячена висвітленню питання охорони наукового відкриття як об'єкта інноваційних відносин. Зазначено, що в силу унікальної правової природи наукове відкриття може виступати одночасно і як об'єкт інтелектуальної власності, і як об'єкт інноваційних відносин. Його подальша реалізація можлива через видачу патенту на нього за аналогією з такими об'єктами інтелектуальної власності, як винаходи і корисні моделі.

Ключові слова: наукове відкриття, інновації, об'єкт інтелектуальної власності, патент, правова охорона.

Стаття посвящена освещению вопроса охраны научного открытия как объекта инновационных отношений. Отмечено, что в силу уникальной правовой природы научное открытие может выступать одновременно и как объект интеллектуальной собственности, и как объект инновационных отношений. Его дальнейшая реализация возможна через выдачу патента на него по аналогии с такими объектами интеллектуальной собственности, как изобретения и полезные модели.

Ключевые слова: научное открытие, инновации, объект интеллектуальной собственности, патент, правовая охрана.

Proper functioning of the national innovation system depends of the successful development of all its components, among which are separately identified intellectual property. The rapid development of the existing legislation in this area today requires finding new areas related to the proper protection of intellectual property objects in the context of innovation relations.

In Article 14 Law of Ukraine «On innovation activity» noted referring to objects of innovation activity not only innovative programs and projects, but also new knowledge and intellectual products that are crucial to intellectual property.

In particular, the requirements that apply to product innovation is the requirement of realization (implementation) intellectual property (invention, utility model, etc.) for which producers must have security documents (patents, certificates) or obtained from the owners of objects of intellectual property licenses, or realization (implementation) discoveries. This object of intellectual property used to be decisive for this product.

The importance and significance of scientific discovery as intellectual property by the fact that, among others, that it makes such an innovative product, giving it certain properties that exist only in scientific discovery. From this perspective, very important is the improvement of the legal protection of intellectual property, its recognition at the state level.

Serving as one of the requirements being innovative product, in fact, taking part in its formation, scientific discovery is not only the subject of intellectual property, it is gradually transformed into innovative object relations, on which there are certain actions.

Thus, innovative way of development of our state, among other priority areas of today requires improving the legal protection of scientific discovery as intellectual property and innovation as object relations.

Key words: scientific discovery, innovations, intellectual property object, patent, legal safeguard.

Належне функціонування вітчизняної інноваційної системи залежить від успішного розвитку всіх її складників, серед яких слід окремо виділити інтелектуальну власність. Стрімкий розвиток чинного законодавства у цій сфері вимагає сьогодні пошуку нових напрямів, пов'язаних із належною охороною об'єктів інтелектуальної власності в контексті інноваційних відносин.

Питання визначення інновацій, інноваційних процесів, теоретичних аспектів інновацій і ролі інтелектуальної власності у розвитку інноваційних відносин досліджувалися у різні часи такими вченими, як М Кондрат'єв, Й. Шумпетер, Б. Твіст, Ф. Ніксон, Н. Осадча, В. Геєць, В. Семіноженко, А. Гальчинський, В. Хачатуров, Г. Андрощук, тощо. Але аспекти інтелектуальної власності, які пов'язані з подальшою охороною деяких її об'єктів у межах інноваційних відносин, залишаються недостатньо розробленими. Тому метою статті є дослідження напрямів удосконалення охорони наукового відкриття у контексті інноваційних відносин.

Історія питання розвитку інновацій налічує не одне сторіччя. Вперше питання розвитку і впливу знань на господарську сферу суспільного життя виникло у IV–V

столітті до н. е. Основоположниками розвитку економічних ідей і поглядів вважаються Платон і Аристотель. На думку Платона, основним завданням є вихід із кризи рабовласницької держави. В основі його «ідеальної держави» – процес суспільного розподілу праці і, відповідно, економічного розвитку [1, с. 45].

Великою заслугою Аристотеля у розвитку економічних ідей і поглядів є спроба проникнути у сутність економічних явищ і розкрити їх закономірності. Це дало поштовх до створення економічного аналізу, що знайшло свій прояв у підході до визначення предмету економічної науки, вивченні обміну, форм, вартості тощо. Саме цьому вченому належать праці, в яких знайшли своє відображення поділ господарської діяльності на «справжню» економіку і «хибну» економіку, або «хрематистику» – перепродаж і лихварство з метою накопичення грошей.

Від початку інновації лежать в основі процесу суспільного розподілу праці і, відповідно, економічного розвитку, саме тому можна вважати, що інноваційність, по суті, не є новим явищем в економіці [2]. Особливо наочно це простежується на прикладі зарубіжних країн, де триває розвиток не просто економіки, а економіки «знань».

Країни зарубіжжя, такі як, наприклад, Сполучені Штати Америки, Канада, Японія, мають такі системи, які здебільшого були сформовані за рахунок приватного бізнесу і невеликої частки державного [3].

Слід зазначити, що на сучасному етапі існує чимало точок зору правників і інших вчених щодо визначення поняття інновації. Так, Б. Твіст визначав інновацію як процес, у якому винахід чи ідея набувають економічного змісту. Ф. Ніксон розумів інновацію як «... сукупність технічних, виробничих та комерційних заходів, які призводять до появи на ринку нових та поліпшених промислових процесів та обладнання» [4]. Також існує визначення інновацій, встановлене Керівництвом Осло, що відображено у Міжнародних стандартах у статистиці науки, техніки та інновацій. Згідно з документом інновація – це «...кінцевий результат інноваційної діяльності, який відтворений у вигляді нового чи удосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового чи удосконаленого технологічного процесу, який використовують у практичній діяльності, чи в новому підході до соціальних послуг» [4]. О. Волков, М. Денисенко визначають інноваційний процес «... як процес послідовного перетворення ідеї на товар» [4].

У науковий лексикон термін «інновації» вперше ввів Й. Шумпетер, він (термін) у буквальному перекладі означає «втільнення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або новому виді виробу». Крім того, інновація розглядалася Й. Шумпетером як нова функція виробництва, її нова комбінація.

На його погляд, великі інновації зумовлюють створення нових підприємств і нового устаткування, але не кожне нове виробництво є інновацією. Й. Шумпетер зробив істотний внесок у розвиток теорії економічних циклів. Основні положення його теорії стали підґрунтям усіх інноваційних концепцій, розроблених західними економістами. Основні з них зводяться до того, що:

- рушієм прогресу у формі циклічного руху є не будь-яке інвестування у виробництво, а лише інновації, тобто введення принципово нових товарів, техніки, форм виробництва та обміну;
- кожна інновація має життєвий цикл, який можна розглядати як «процес творчого руйнування»;
- численні життєві цикли окремих нововведень зливаються у вигляді пучків, або згустків (кластерів);
- різні види інновацій спричиняють порушення статичної та формування динамічної рівноваги [5].

На думку вчених, інновація супроводжується творчим руйнуванням економічної системи, обумовлюючи її перехід з одного стану рівноваги в інший. Факторами, що спричиняють ці відхилення, є спонтанні кластери нововведень. Установити якусь регулярність у циклічному русі неможливо. Усе залежить від виду нововведень і конкретних історичних умов їх реалізації.

Відповідно, на думку Л. Фрімена, національна інноваційна система є системою інститутів суспільного та приватного секторів, взаємозв'язок та функціонування яких сприяють розробці, інформуванню та проникненню нових технологій [6].

Подібне визначення національної інноваційної системи дає Н. І. Іванова, відзначаючи, що національна інноваційна система є комплексом інститутів правового, фінансового та соціального характеру, які забезпечують інноваційні процеси та мають міцне національне коріння, традиції, політичні та культурні особливості [7].

Згідно з визначенням експертів ООН «національна інноваційна система – це система взаємовідносин між наукою, промисловістю та суспільством, за якої інновації є основою розвитку промисловості і суспільства, а ті, у свою чергу, стимулюють розвиток інновацій і визначають найважливіші напрями наукової діяльності [8].

Інноваційний розвиток нашої держави пов'язаний із численними чинниками, вдалий розвиток яких є запору-

кою не тільки успішного функціонування всієї системи в цілому, але також успішним розвитком таких її складників, як інтелектуальна власність. Сьогодні не є новиною, що національна інноваційна система повинна діяти в межах сталої економічної системи, а інноваційна політика держави має бути спрямована на всебічний розвиток і підтримку одного з її пріоритетних напрямів – інтелектуальної власності.

Важливим етапом у розвитку законодавства у сфері інноваційної діяльності слід вважати ухвалення Закону України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002, яким визначалися правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлювалися форми стимулювання державою інноваційних процесів, підтримка розвитку економіки України інноваційним шляхом [9]. Статтею 1 Закону інновації визначались як «новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери».

Визначним моментом у цьому законі слід вважати віднесення до об'єктів інноваційної діяльності не тільки інноваційних програм і проектів, але також нових знань і інтелектуальних продуктів, що мають ключове значення для інтелектуальної власності. При цьому ст. 14 закону передбачає, що однією з вимог, які висувуються до інноваційного продукту, є вимога реалізації (впровадження) об'єктів інтелектуальної власності (винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, селекційного досягнення тощо), на які виробник продукту має державні охоронні документи (патенти, свідоцтва) чи одержані від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензії, або реалізації (впровадження) відкриттів. При цьому використаний об'єкт інтелектуальної власності має бути визначальним для даного продукту.

Про важливість і значущість наукового відкриття як об'єкта інтелектуальної власності свідчить той факт, що, серед інших, саме він робить інноваційний продукт таким, надаючи йому певних властивостей, які притаманні тільки науковому відкриттю. Із цих позицій вельми актуальним залишається вдосконалення правової охорони цього об'єкта інтелектуальної власності, визнання його на державному рівні. Слугаючи однією з вимог існування інноваційного продукту, по суті, беручи участь у його формуванні, наукове відкриття є не тільки об'єктом інтелектуальної власності, воно саме по собі перетворюється на об'єкт інноваційних відносин, із приводу яких виникають певні дії.

В інших публікаціях відзначалося, що наукове відкриття – це такий унікальний об'єкт інтелектуальної власності, щодо якого і досі ведуться дискусії щодо способу і виду його правової охорони [10, с. 118]. Однак, незважаючи на, здавалося б, очевидний фундаментальний характер наукового відкриття, воно має подвійну правову спрямованість, особливу природу, яка полягає в тому, що по суті наукові відкриття можна поділити умовно на два види – фундаментальної спрямованості і прикладної спрямованості. Фундаментальні наукові відкриття, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання і які, як правило, належать до фундаментальних законів природи, мають універсальний характер, можуть дати науковий результат через певний, навіть дуже тривалий проміжок часу, тоді як наукові відкриття прикладної спрямованості слугують базою для створення на їх основі нових патентоздатних рішень, які втілюються у численні винаходи. Саме такі відкриття і є науково-технічним потенціалом, який представляє цінність і науково-практичну значущість.

Оскільки в законі, зокрема в ст. 14, ідеться саме про реалізацію (впровадження) відкриттів, цілком зрозумілим

є той факт, що така реалізація (впровадження) можлива через отримання відповідного охоронного документу (патенту), як про це йдеться вище щодо інших об'єктів інтелектуальної власності, наприклад винаходів, корисних моделей. Ринкові відносини на сучасному етапі вимагають законодавчого закріплення відповідних прав за тими, хто створює, фінансує і впроваджує результати науково-технічних досягнень, наукових здобутків, конкурентоздатних продуктів, нових технологій, а також інших об'єктів. Саме для таких об'єктів і призначена патентна форма охорони

різноманітних результатів творчої, інтелектуальної діяльності. Система патентування всіляко сприяє технологічному розвитку шляхом стимулювання створення нових технологій і забезпечення умов для їх промислового застосування.

Отже, інноваційний шлях розвитку нашої держави серед інших пріоритетних напрямів розвитку вимагає сьогодні удосконалення правової охорони наукового відкриття як об'єкта інтелектуальної власності і як об'єкта інноваційних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джонстон Дерек. Краткая история философии / Дерек Джонстон. – М. : Астрель, 2010. – 389 с.
2. Шинкарь О. Теоретико-методологическая основа инновационного развития экономических систем [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sibac.info/13228>.
3. Бойко О. М. Методологічні підходи щодо визначення сутності інноваційних процесів у забезпеченні сталого розвитку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stepscenter.ho.ua/A08.pdf>. –
4. Економіка й організація інноваційної діяльності [О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан [та ін.]. – К.: ВД Професіонал, 2004. – 960 с.
5. Теорія інноваційного розвитку Й. Шумпетера [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.managerhelp.org/hoks-1456-1.html>.
6. The 'National System of Innovation' in historical perspective Chris Freeman [Електронний ресурс]. – Режим доступу : globelicsacademy.org/2011_pdf/Freeman%20NSI%20historical%20perspective.pdf.
7. Иванова Н. И. Национальные инновационные системы / Н. И. Иванова // Вопросы экономики. – 2001. – № 7. – С. 61.
8. National Innovation Systems: Paris, OESD (P.11) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/science/inno/2101733.pdf>. – Заголовок з титульного екрану.
9. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.
10. Булат С. А. Деякі аспекти правової охорони нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності / С. А. Булат // Право і суспільство. – 2012. – № 1. – С. 117–119.